

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

GIREDI YA 12

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 3 (P3)

EXEMPLAR 2008

TIMARAKA: 100

NKARHI: 2½ WA TIAWARA

PAPILA LERI RI NA 6 WA TIPHEJI

SWITSUNDZUXO

1. Papila leri ri avanyisiwile hi swiyenge swinharhu:

XIYENGE XA A: Switshuriwa swa switsalwana	(50)
XIYENGE XA B: Switshuriwa swa switsalwambiko swo leha	(30)
XIYENGE XA C: Switshuriwa swa switsalwambiko swo koma	(20)
2. U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE eka xiyenge xin'wana ni xin'wana.
3. Sungula ku hlamula xivutiso xin'wana ni xin'wana eka pheji yintshwa u tlhela u nkhwatihata emakumu ka xiyenge xin'wana ni xin'wana.
4. Endla **nkunguhato** u nga si sungula ku tsala ntirho wa wena. Tirhisa pheji **yin'we** ntsena ku kombisa leswi u kunguhatiseke xiswona xitsalwana xa wena. Le henhla ka pheji leyi ku fanele ku tsariwa hi maletere lamakulu leswaku i NKUNGUHATO. U nga tirhisa mimepe yo hlengeleta miehleketo. Nkunguhato wu ta averiwa timaraka.
5. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka), u landzelela milawu leyi faneleke ya mapeletelo na mahikahatelo.
6. Vumba tinxaka to hambanahambana ta swivulwa hi ndlela leyi amukelekaka.
7. Landzelela swiletelo leswi andlariweke eka xivutiso xin'wana ni xin'wana.

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA**XIVUTISO XA 1**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwana hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 400 – 450 wa marito.

- 1.1 Vuyimbeleri i mhaka ya nkoka leyi vanhu va hungataka hi yona. Hlamusela leswi u nga tiphinisa xiswona siku leri a wu yile eka fesitivhali.

[50]**KUMBE**

- 1.2 A hi swi teke u ri un'wana wa vanhu lava nga vona leswi nga humelela eka xifaniso lexi nga laha hansi. Hlamusela leswi u swi voniseke xiswona u karhi u kombisa ni ku khumbeka ka wena.

Movha lowu
nga ganama a
wu chayeriwa
hi phorisa.

[Xi huma eka *Daily Sun* ya siku ra 03-02-2007]

[50]**KUMBE**

- 1.3 Emugangeni wa ka n'wina ku velekiwile rhole ri ri na milenge minharhu ntsena. Vanhu va muganga va lava ku dlaya n'wini wa homu leyi hikuva va ri wa lowa. Kanela u karhi u kombisa vonelo ra wena ehenhla ka mhaka leyi. [50]

KUMBE

- 1.4 Loko Presidente Thabo Mbeki a ta heleriwa hi ntirho wa vurhangeri, vanhu van'wana va navela leswaku ku fuma munhu wa xisati. Xana hi ku vona ka wena wansati a nga swi kota ku rhangela tiko ke? [50]

KUMBE

- 1.5 Vanhu van'wana loko va tiva leswaku va ni vuvabyi bya HIV/Aids, va va ni moya wo lava ku tidlaya kumbe ku fa ni van'wana hi ku famba va hangalasa xitsongwatsongwana lexi. Kombisa tindlela leti nga pfunaka vanhu lava ku amukela xiyimo xa vona leswaku va ta hanya ni vanhu van'wana kahle. [50]

KUMBE

- 1.6 Hi lembe ra 2010 ku ta va ni bolo ya milenge ku lweriwa khapu ya misava hinkwayo laha tikweni ra Afrika-Dzonga. Kombisa leswi u anakanyaka leswaku vanhu va tiko ra hina va ta vuyeriwa hi swona hi nkarhi wa mitlangu leyi. [50]

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**XIVUTISO XA 2**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 180 – 200 wa marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

- 2.1 Nhwanyana un'wana u pfurile nandzu wo va a pfinyiwile hi un'wana wa switlangi swa ndhuma swa bolo ya milenge. Tanihi muteki wa mahungu wa phephahungu ro karhi, tsala inthavhiyu leyi u nga yi endla ni xitlangi lexi. **[30]**

KUMBE

- 2.2 Ekerekeni leyi u ngenaka eka yona, vapfumeri va khira timhaka ta kereke hikwalaho ka maveriveri ya leswaku mufundhisi u dyile mali ya kereke. Wena tanihi nkulukumba un'wana wa kereke, u komberile ku nyika mbulavulo/xipici xo khongotela vanhu lava. Tsala mbulavula/xipici lexi. **[30]**

KUMBE

- 2.3 Lembe leri taka u navela ku yisa tidyondzo ta wena emahlweni eyunivhesiti ya Pitori. Tsala papila ro kombela ku amukeriwa. **[30]**

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 30

XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**XIVUTISO XA 3**

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 100 – 120 wa marito.

- 3.1 Kaya ka munhu loyi i ndhawu yin'wana ni yin'wana laha ri n'wi pelelaka kona. Hi ku khumbiwa hi xifaniso lexi u sungurile phurojeke yo karhi yo pfuna vanhu lava pfumalaka mitirho. Endla fulayara leyi nga ta nyika vuxokoxoko bya phurojeke leyi no navetisa leswaku vanhu lava nga ni ku tsakela va ta yi joyina.

[Xi huma eka *City Press* ya siku ra 18-02-2007]

[20]

KUMBE

- 3.2 Endzhaku ka tin'hweti timbirhi, Presidente wa tiko u ta endzela exifundzenitsongo xa ka n'wina. Endla xinavetiso lexi nga ta haxiwa eka rhadiyo ku hangalasa hungu leri.

[20]

KUMBE

- 3.3 U hlawuriwile ku va murhangeri (kaputeni) wa xipano xa bolo ya milenge kumbe ya mavoko exikolweni xa n'wina. Andlala milawu leyi u navelaka leswaku yi landzeleriwa eka xipano lexi.

[20]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 20**NTSENGO WA TIMARAKA : 100**